

EGUZKI URTEAGA

Euskararen bilakaera eta erronka berriak

Eusko Jaurlaritzak V. Inkesta Soziolinguistikoaren datuak plazaratu ditu, Euskal Herri osoko 16 urte edo gehiagoko biztanleak aintzakotzat hartuz, alegia, 2.650.000 pertsona gutxi gorabehera. Horren ondorioz, euskararentzat pisu handiko adin-taldea inkestatik kanpo geratzen da, kontuan izanik gattetxoek daukatela euskararen menperakuntzarik handiena. Azterketa sexuaren eta adinaren arabera banatu ohi da eta, guztira, 7.800 pertsona inkestatu dira: 4.100 EAEn, 2.000 Ipar Euskal Herrian eta 1.700 Nafarroako Erkidegoan. Aurreko aldietan bezala, lau ikerketa-eremu hobetsi dira: 1) herritarren hizkuntza-gaitasuna, 2) hizkuntzaren transmisioa, 3) euskararen erabilera, eta 4) euskararekiko jarrera. Funtsean, honako ondorioak atera daitezke: hizkuntza-gaitasunak gora egiten jarraitzen du, euskararen transmisioa berrindartzen ari da, euskararen erabilera eskasa da eta euskararen sustapenaren aldeko jarrerak gero eta baikorragoak dira. Azken hogeitau urteetan suertatu diren aurrerapausoak argiak badira, nahiz eta motelduz doazen denbora joan ahala, hizkuntza politikak erronka berriei aurre egin behar die, hala nola biztanleriaren zahartzeari, immigrazioaren gorakadari, euskararen erabileraren urritasunari eta euskararen babes instituzional ez nahikoari, bereziki Iparraldean.

Hizkuntza-gaitasunaren gorakada

2011ko datuen arabera, Euskal Herriko biztanleen %27 elebiduna da (1991n %22,3), %14,7 elebidun hartzailea (1991n

%7,7) eta %58,4 erdalduna (1991n %70). Aitzitik, lurraldeen arteko ezberdintasunak nabariak dira, kontuan izanik EAEn elebidunak %32 direla (1991n %24,1), Iparraldean %21,4 (1996an %26,4) eta Nafarroa Garaian %11,7 (1991n %9,5). Horrek esan nahi du, gaur egun, 1991n baino 185.000 elebidun gehiago daudela. Elebidunen hazkundera Nafarroan eta batez ere EAEn gertatu da, Iparraldean oraindik galerak nagusi direlarik, nahiz eta gazte elebidunen kopuruak gora egiten jarraitzen duen. Funtsean, elebidunen hazkundera gazteen artean gertatzen da, bereziki EAEn eta Nafarroan. Iparraldean, aldiz, 65 urtetik gorakoaren artean dago elebidunen ehunekorik handiena, eta adinak behera egin ahala behera egiten du elebidunen ehunekoak. Hala ere, Ipar Euskal Herriko gazteen artean, duela bost urte sumatutako joera aldaketa berresten da.

Bestalde, elebidunen multzoa asko aldatu da azken 20 urteotan, zeren, 1991n, elebidun gehienak (%79,3) euskaldun zaharrak ziren, hots, euskara etxean ikasitakoak. Horrez gain, euskaldun zaharrak nagusi ziren adin-talde guztietan. 2011n, ordea, euskaldun zaharrek nagusi izaten jarraitzen badute ere (%52,4), gazteen artean irauli egin da egoera. Hain zuzen ere, 16-24 urte arteko gazte elebidunen erdia baino gehiago (%51,9) euskaldun berria da dagoeneko, alegia, eskolan edo euskaltegian ikasi du euskara. 1991n, aldiz, adin tarte horretako elebidunen %25 besterik ez zen euskaldun berria. Era berean, etxean euskara eta erdara batera jasotuztenak ere gero eta gehiago dira, jatorrizko elebidunak izanik. Bikote mistoen eta bikote euskaldun berrien seme-alabak dira funtsean. Horrela, 16-24 urte arteko gazte elebidunen %18,9 jatorrizko elebidunak dira dagoeneko. Gazteen arteko euskaldun berrien nagusitasuna argia da EAEn eta Nafarroa Garaian, eta gero eta gehiago dira Iparraldean.

Euskararen bilakaerari dagokionez, euskal hiztunen hazkundera eta ia desagertzea bereziki gazteen artean atzematen da; baita ere, neurri apalagoan bada ere, Iparraldeko

gazteen artean. Lehen hizkuntza euskara edo euskara eta erdara izan duten gehienek (%88k EAEn, %83k Nafarroan eta %75ek Iparraldean) euskara gorde dute eta elebidunak dira gaur egun. Hala ere, badira euskara guztiz edo partez galdu dutenak (%3). Galera horren zati bat (erdia inguru EAEn eta Iparraldean, eta herena Nafarroan) galera partziala izan da, alegia, pertsona horiek euskaraz ondo hitz egin ez arren, ganoraz ulertzeko gai dira. Aldi berean, lehen hizkuntza erdara izan arren Euskal Herriko biztanleen artean, euskara ikasi eta gaur egun elebidun diren 249.918 pertsona daude, 1991n baino 178.216 pertsona gehiago. Horiek euskararen irabaziak dira, euskaldun berriak izanik. Euskara ikasi dutenak 219.674 lagun dira EAEn, 23.470 Nafarroa Garaian eta 6.774 Iparraldean, irabaziak batik bat gazteen artean gertatu direlarik.

Hizkuntza transmisioaren berrindartzea

Gaur egun, bi gurasoak elebidunak direnean, euskararen transmisioa ia erabatekoa da EAEn eta Nafarroan eta nabarmen da Ipar Euskal Herrian, apalagoa izan arren. Esan daiteke bikotekideen hizkuntza-gaitasunak euskararen transmisioa erabat baldintzatzen duela:

- Gurasoak elebidunak direnean, seme-alaben %97k euskara ikasten du etxean EAEn eta %95ek Nafarroa Garaian, Iparraldean proportzio hori zerbait txikiagoa denean (%87).
- Bikotekideetako batek euskaraz ez dakienean, ordea, seme-alaben %71k EAEn, %67k Nafarroan eta %56k Iparraldean euskara ikasi du etxean.

Bi gurasoak euskaldun zaharrak edo jatorrizko elebidunak direlarik, ia guztiek euskara transmititu dute EAEn eta Nafarroan eta kasik %90ek Ipar Euskal Herrian. Aldiz, gurasoetariko bat edo biak euskaldun berriak direnean, transmisioa txikiagoa da, nahiz eta gehienek euskara transmiti-

tzen duten. Aipagarria da ikustea bikote misto gehienek euskara transmititzen dutela erdararekin batera, nahiz eta ezberdintasunak egon gurasoen lehen hizkuntzaren arabera. Era berean, euskara eta erdara batera transmititzearen gertakaria bikotekideen hizkuntza-gaitasunarekin lotua dago. Izan ere, azken 25 urteotako hizkuntzaren berreskuratzeko-prozesuaren ondorioz, bikotekide euskaldun berriak gero eta gehiago dira.

Euskararen erabilera eskasa

Euskara erabiltzen den lurralde guztiak kontuan izanda, biztanleen %24,2k euskara baliatzen du neurri batean ala bestean, jakinik %16,1ek euskararen erabilpen intentsiboa egiten duela, alegia, euskara erdara bezainbat ala gehiago baliatzen duela eguneroko jardunean, eta %8,1ek euskara erabiltzen duela, erdara baino gutxiago izan arren. Baina, emaitza horietan alde nabarmenak daude lurralde batetik bestera. Hain zuzen ere, euskara erdara bezainbat edo gehiago baliatzen dutenak %20 dira EAEn, %9,6 Ipar Euskal Herrian eta %5,5 Nafarroa Garaian. Horrez gain, euskara erdara baino gutxiago erabiltzen dutenak %8,9 dira EAEn, %8,9 Iparraldean eta %4,6 Nafarroan. Azken 20 urteetako bilakera jorratuz gero, euskararen erabilerak gora egin du EAEn, bere horretan jarraitzen du Nafarroan eta behera egin du Ipar Euskal Herrian.

Baina, euskararen erabilerak batez ere eremu formaletan egin du gora. Erabilera-eremu formalen artean, osasun-zerbitzuetako erabilerak izan du azken 20 urteotako hazkunderik esanguratsuena. Etxean, aldiz, erabilerak behera egin du, seme-alabekiko erabilerak izan ezik. Adinari dagokionez, euskara erdara bezainbat edo gehiago erabiltzen dutenen ehunekoak gora egin du 50 urtetik beherakoan artean eta behera 50 urtetik gorakoan baitan. Aitzitik, igoera hori ez da leku guztietan modu berean suertatu, zeren Nafarroan eta Iparraldean erabileraren igoera 35 urtetik beherakoan

artean gertatu da. Deigarria da ikustea Ipar Euskal Herrian euskararen erabilera, 25 urtetik beherakoen artean ez ezik, 35 urtetik beherakoen artean ere hazi dela.

Euskararen araberako jarrera baikorrak

Euskararen erabilera sustatzearen alde daude biztanleen %62,3 EAEn, %38,5 Iparraldean eta %37,7 Nafarroan, kontuan izanik euskara sustatzearen ez alde ez aurka daudenen biztanle-multzo esanguratsua dagoela (%40,2 Iparraldean, %27,8 Nafarroan eta %26,1 EAEn). Deigarria da ikustea euskara sustatzearen aurka daudenak gutxi badira EAEn (%11,6), gehiago direla Nafarroa Garaian (%34,5) Ipar Euskal Herrian baino (%21,3). Datu guztiak kontuan hartuz, euskararen aldeko jarrerak zazpi puntuko igoera izan du azken 20 urteotan; 1991n, euskara sustatzearen alde euskal herritarren %47,5 zegoen, eta %55,2 dago gaur egun. Halaber, euskara sustatzearen aldeko jarrerak behera egin du Iparraldean, %42,3tik %38,5era igaroz.

Bestalde, aipatzekoa da euskararekiko jarrerak lotura zuzena duela hizkuntza-gaitasunarekin. Hain zuzen ere, euskararen erabilera sustatzearen alde daude elebidunen %88tik gora EAEn eta Nafarroan eta %73 Iparraldean. Adinari dagokionez, EAE eta Nafarroa Garaiko gazteen artean euskararen erabilera sustatzearen aldeko jarrera nahiko altua da, baita helduen artean ere EAEn. Iparraldean, ordea, gazteenak dira aldeko ehunekorik txikiena dutenak, azken bost urteetan gora egin duen arren. Era berean, 65 urtetik gorakoen artean euskararen erabilera sustatzearen alde daudenen ehunekoa handia da Nafarroan eta Ipar Euskal Herrian, gainerako adin-taldeetan baino handiagoa izanik. Euskarari buruzko bestelako iritzi batzuekin jarraituz, seme-alaben irakaskuntza ereduaren hautuaren kasuan, euskarazko ereduari ikasi dezaten nahi lukete EAEn biztanleen %66k, Nafarroan %32k eta Iparraldean %19k.

Ondorioak eta erronkak

Honako ondorio nagusiak atera genitzake:

- Hamasei urte edo gehiagoko euskal biztanleen artean, 1991n baino 185.600 elebidun gehiago daude. Elebidunen hazkundera batez ere EAEn eta Nafarroan gertatu da, Iparraldeak oraindik galerak ezagutzen dituen bitartean, nahiz eta iraganean baino apalagoak izan eta gazte elebidunen kopuruak gora egiten jarraitzen duen.
- 16 urte edo gehiagoko biztanleak hartu beharrean biztanleria osoa kontuan hartuz gero, Euskal Herriko elebidunen ehunekoa are handiagoa da. Izan ere, hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera neurtzen denean, ikus daiteke elebidunen hazkundera gazteen artean gertatzen dela bereziki.
- Azken 20 urteotan, elebidun hartzailak bikoiztu egin dira Euskal Herrian: %4,7 dira gaur egun eta %7,7 ziren 1991n. Hazkunderik handiena EAEn eta Nafarroan gertatu da eta neurri txikiagoan hazi da Ipar Euskal Herrian.
- Bi gurasoak elebidunak direnean, euskararen transmisioa ia erabatekoa da EAEn eta Nafarroan (%97 EAEn eta %95 Nafarroan) eta apalagoa Iparraldean (%87). Bikote mistoetan, transmisioak gora egin arren, ez da erabatekoa (%71 EAEn, %67 Nafarroan eta %56 Iparraldean).
- Hizkuntzaren erabileran, hiztunak hizkuntza horretan duen erraztasuna, harreman-sareak eta erabilera-eremu erabakigarriak ezinbestekoak dira. Hiztun asko, batez ere gazteak, euskaldun berriak dira. 2011n, 16-24 urte arteko elebidunen %52 euskaldun berriak dira EAEn, %38,6 Iparraldean eta %54 Nafarroan. Horrez gain, elebidunen erdia gune erdaldunetan bizi denez, elebidun gehienak gaztelaniaz edo frantsesez nagusiki diharduten harreman-sare zabaletan bizi dira eta euskararen baliatze-eremu urriak dituzte.
- Ezagutzak ez ezik, erabilpenak ere gora egin du, eremu formaletan batik bat. Gazteen artean geroz eta nabarmen-

nagoa da euskararen erabileran gertatzen ari den hazkundera; 35 urtetik beherakoan artean euskara erabiltzen dutenak duela 20 urte baino gehiago dira hiru lurraldeetan.

- Gizarte osoko erabilerari erreparatuz gero, elebidunen kopurua handitu den arren, euskararen erabilera 1991n baino txikiagoa da. Gaur egun elebidunak direnek ez dute 1991n elebidun zirenak baino euskara gehiago erabiltzen. Aitzitik, 2001etik aurrera, joera aldaketa bat egon da eta gaur egungo gazte elebidunek duela 10 urte baino gehiago baliatzen dute euskara EAEn eta Iparraldean, baina ez Nafarroa Garaian.
- Euskararen aldeko jarrerak eta hura indarberitzearen aldeko borondatea areagotu egin dira EAEn eta Nafarroan, Ipar Euskal Herria salbuespena delarik. EAEn eta Nafarroan adin-talde guztietan gora egin du, eta Iparraldean bereziki gazteen artean.

Oro har, baieztza daiteke elebitasuna gora doala EAEn eta, maila apalagoan, Nafarroan, baina behera egiten jarraitzen duela Iparraldean, nahiz eta galera leunduz doan. Edozein kasutan, euskarak hainbat erronkari aurre egin behar dio:

- Hego Euskal Herriko biztanleria zahartzen ari da, bate-tik, sortze tasa apala delako, esan nahi baita euskara gehien menperatzen duten belaunaldi berriak aurrekoak baino txikiagoak direla, eta, bestetik, bizi-itzaropena etengabe gora doalako; horrek berreskuratze prozesua moteltzen du.
- 1998 eta 2008 bitartean, Hego Euskal Herrira norabide-tu diren fluxu migratorioak asko handitu dira. Horren ondorioz, lurralde horietan bizi diren etorkinen kopuruak gora egin du nabarmen: %11,2 osatzen dute Nafarroan eta %6,6 EAEn. Euskal biztanleriaren aniztasun gero eta handiagoak erronka berriak planteatzen dizkio hizkuntza politikari eta, bereziki, irakaskuntza eredu-uei. Dakigunean etorkinen seme-alaba gehienak B eta A eredu-uetan matrikulatuta daudela, ezinbestekoa da euskara-

ren inguruan oinarritutako eredu bakar bat gauzatzea, nahiz eta modu malguan gauzatu. Katalunian aplikatu den eredu hori martxan jarri ezean, epe ertain zein luzean hizkuntza segregazio fenomenoak sortzeko eta indartzeko arriskua dago.

- Euskararen ezagutzak gora egin badu, ez da gauza bera gertatzen erabilerari dagokionez. Horrek agerian uzten ditu azken hamarkadetan gauzatu diren hizkuntza politiken gabeziak, eta, batik bat, azpimarratzen du lehentasuna hizkuntza-gaitasunari eman zaiola, suposatuz ezagutzak erabilera eragingo zuela. Halaber, hiztunen dentsitatea ez da nahikoa, zeren gauza bat da euskara menperatzea eta beste bat erabiltzea. Argi badago administrazio publikoentzat zailagoa dela erabilera sustatzea hizkuntza-gaitasuna bermatzea baino, ezinbestekoa da borondate politikoa erakuts dezaten eta euskarari lehentasuna eman diezaioten beraien jardun guztietan.
- Hizkuntza politika eraginkorra martxan jartzeko adostasun ahalik eta zabalena lortzea garrantzitsua bada, ez da nahitaezkoa eta, batez ere, ezin daiteke aurrepausoak ez emateko aitzakia bilakatu. Katalunian, administrazio publikoak aitzindariak izan dira eta, katalanaren ezagutza zein erabilera garatzea lortu duten neurrian, adostasun berriak sortu dira. Hego Euskal Herrian, euskara eta gaztelania bi hizkuntza koofizialak diren heinean, botere publikoen helburua izan behar du 18 urte dituzten pertsona guztiek bi hizkuntzak ondo menpera ditzaten, bai idatzizkoan bai ahozkoan.
- Iparraldearen kasuan, euskararen sustapenak bi bide osagarri har ditzake: batetik, euskarari berme legalak ematea, koofizialtasuna ezagutuz ala hizkuntza gutxi-tuak babesten dituen lege bat onartzuz, eta, bestetik, euskararen irakaskuntza eskaintza orokortzea eta euskararen ezagutza zein erabilera sustatzea, hizkuntza politika handinahiago bat osatuz eta ondoren gauzatuz.¶